

UTJECAJ PORASTA STANOVNIŠTVA NA EKONOMSKI RAZVOJ

THE IMPACT OF THE POPULATION OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Sadik Bahtić*

Ramo Isak*

Ermin Vučkić

SAŽETAK

Cilj ovog rada je istraživanje utjecaja porasta stanovništva na ekonomski razvoj. Kroz rad smo se osvrnuli na porast stanovništva kroz historiju, implikaciju porasta stanovništva na ekonomski rast i razvoj te fertilitet ulaganja u ljudski kapital u sklopu kojeg smo prikazali kako obrazovanje i zdravstvo stanovništva utječe na ekonomski razvoj.

Pri uobičajenom pristupu faktor stanovništva se najčešće analizira iz pozicije njegovog ukupnog broja, polne i starosne strukture, broja aktivnog u odnosu na izdržavano stanovništvo, učešća broja zaposlenih u ukupnom stanovništvu, nivou obrazovanja, dostignutom nivou urbanizacije i sl. Međutim, savremeni razvojni tretman stanovništva podrazumijeva znatno širi pristup ovom kompleksu što je sasvim razumljivo kada se ima u vidu da bez obzira na sve ostale razvojne faktore stanovništvo - radna snaga - čovjek zauvijek ostaje najznačajniji faktor ekonomskog razvoja svake države, svakog društva i svakog drugog prosperiteta.

Ključne riječi: *porast, stanovništvo, ljudski kapital, ekonomski rast, ekonomski razvoj*

Keywords: *population, development, human capital, economic growth, economic development*

ABSTRACT

The aim of this paper is to explore the impact of population growth on economic development. Through this work we have looked at the growth of the population through history, the implication of population growth on economic growth and development and fertility investment in human capital, in which we have shown that education and the health of the population have an impact on economic development.

In the usual approach the population factor is most often analyzed from the position of its total number, age and age structure, number of active in relation to populated population, participation of the total number of people in the population, level of education, achieved level of urbanization etc. However, contemporary developmental treatment of the population implies a much wider access to this complex, which is quite understandable given that regardless of all other development factors, the population - the labor force - is forever the most important factor in the economic development of every state, society and every other prosperity.

UVOD

Cilj ovog rada je da objasnimo kako porast stanovništva utječe na ekonomski razvoj te da ukaže na glavne razlike u populacijskim strukturama razvijenih i nerazvijenih zemalja, te stoga izdvoji najveće uzroke problema postojanosti visokih stopa porasta stanovništva. Također, dat ćemo ostvrt

* - Fakultet za menadžment i poslovnu ekonomiju Univerziteta u Travniku

na efekte povećanja stanovništva na dvije najbitnije kategorije ekonomskog razvoja – obrazovanja i zdravstva ljudskog kapitala.

Svjetske statistike pokazuju da u prosjeku svake godine populacija se poveća za dodatnih 80 miliona stanovnika. Tokom 80-ih godina prošlog vijeka većina ekonomista je razmatrala da povećanje broja stanovnika ima više neutralan karakter kada je ekonomski rast i razvoj u pitanju. Međutim, u isto vrijeme lideri zemalja u razvoju su tražili pomoć u cilju regulacije broja stanovnika u njihovim zemljama ističući da prekomjerni rast populacije ostavlja ozbiljne posljedice na njihovo blagostanje i time dodatno usporava njihov rast. Ukoliko razvoj podrazumijeva unaprijeđenje kvalitete života ljudi, njihovo dostojanstvo, samopoštavanje, obrazovanje i zdravlje, onda visoke stope fertiliteta, karakteristične primarno za nerazvijene zemlje, dovode do ključnog pitanja i to: Na koji način povećanje broja stanovnika doprinosi ili uskraćuje prilike za realiziranje iskazanih ciljeva pojedincima u nerazvijenim zemljama?

S druge strane razvijene zemlje imaju problem izuzetno niskih stopa nataliteta, popraćen izuzetno visokim nivoima bruto nacionalnog dohotka.

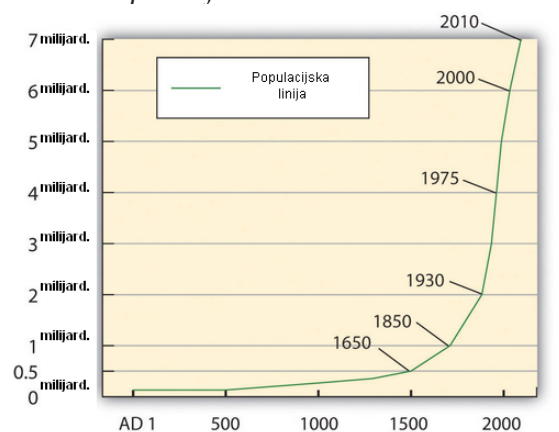
PORAST STANOVNIŠTVA KROZ HISTORIJU

Prema podacima UN-ovnih izvještaja od 2011. godine svjetska populacija je dosegla brojku od sedam milijardi ljudi, uz procjenu da će do 2025. godine ovu planetu nastanjivati i preko osam milijardi ljudi. Stopa rasta stanovništva je bilježila najveći prirast u zadnjih 13 godina, prvenstveno zahvaljujući tehničko-tehnološkim i medicinskim dostignućima.

Prethodno iskazane brojke ne bude veliko interesovanje ukoliko nismo upoznati sa činjenicom da je do prije 2000 godina, ljudska populacija iznosila svega 250 miliona, a udvostručenje se desilo tek 1650. godine! Procjenjuje se da je godišnja stopa rasta stanovništva prije 300 godina bila tek 0,002%.

Drastične promjene u kretanju ukupnog broja ljudske populacije su se desile tek sa industrijskom revolucijom, zahvaljujući kojoj je bilo omogućeno brže dostavljanje neophodnih nutritivnih i sanitarnih sredstava u izrazito ugrožena područja. To je za rezultat imalo smanjenje stope smrtnosti s jedne strane, te produžavanje životnog vijeka čovjeka i njegove reprodukcije s druge strane.

Slika 1: Populacijski rast

Izvor: <http://2012books.lardbucket.org/books/regional-geography-of-the-world-globalization-people-and-places/s04-03-population-and-culture.html>

Današnja stopa rasta stanovništva iznosi oko 1,4% godišnje, uz napomenu da u visoko razvijenim zemljama dolazi do blagog pada broja stanovnika, dok iskazanu stopu rasta, prvenstveno uzrokuju zemlje u razvoju. Za razliku od srednjeg vijeka, u kojem su glavni krivci za visoku smrtnost populacije bile glad, prirodne katastrofe i bolesti poput kuge, današnje razvijene zemlje imaju problem sa modernim ekonomski neovisnim načinom života, protkanim procesom urbanizacije, koji dovodi do postepenog smanjenja veličine porodica i do planiranja djece. Naravno i zbog produženja životnog vijeka čovjeka, danas mnogi mladi ljudi prolongiraju ulazak u bračne vode, u korist obrazovanja i izgradnje karijere, što dovodi do smanjenja stope nataliteta.

IMPLIKACIJE PORASTA STANOVNIŠTVA NA EKONOMSKI RAST I RAZVOJ

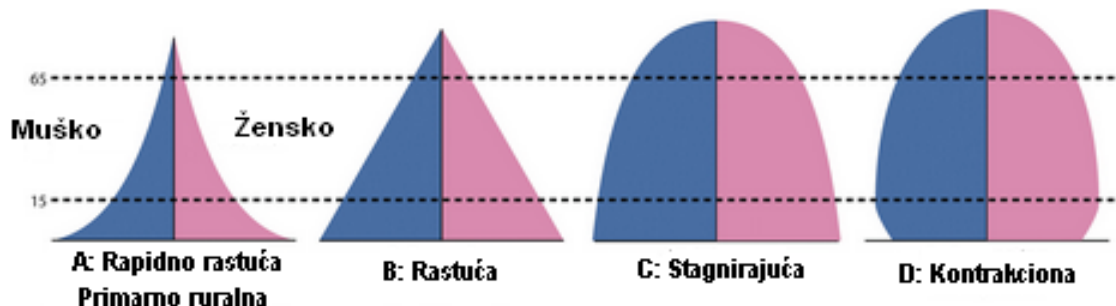
U prethodnom poglavlju vidjeli smo da je zapravo tehnološki napredak i ekonomski rast imao pozitivne implikacije na porast broja stanovnika u svijetu. Međutim, treba i istaći da je u početnoj fazi razvoja, rast stanovništva imao i pozitivnog utjecaja na ekonomski rast pojedinačnih zemalja. To možemo objasniti sa dva gledišta:

1. Ponuda radne snage se usljed poboljšanja zdravstvenih uvjeta povećala i u pogledu kvantiteta i u pogledu kvaliteta. Porastom broja stanovnika, sadašnje visoko razvijene zemlje su stekle uvjet za povećanje svojih bruto društvenih proizvoda. Ljudi su sada mogli duži životni vijek da budu dio radne snage, ali isto tako su mogli i kvalitetnije da doprinose u svom radu.
2. Potražnja za dobrima se povećala

usljed povećanja broja stanovnika. Ovdje se prvenstveno misli na dobra egzistencijalnih obilježja poput prehrambenih artikala, odjeće, obuće i sličnog. Također, povećanje broja stanovnika je imalo pozitivne implikacije na opći razvoj društva i njegovih pojedinačnih djelatnosti poput obrazovnih institucija, ali i na ukupnu realizaciju proizvedenih dobara na tržištu.

Kakve će efekte stvoriti broj stanovnika na ponudu i potražnju, zavisi i od starosne strukture, koja se najčešće predstavlja putem populacijske piramide. Piramide su podjeljene u dva dijela, lijevo prikazujući mušku a desno žensku populaciju i podjele prema starosnoj strukturi unutar njih. Jedna zemlja nema uvijek istu populacijsku piramidu kroz određeni vremenski period, nego se ona mijenja, implicirajući promjene unutar porodica i njihove veličine.

Slika 2: Vrste populacijskih piramida

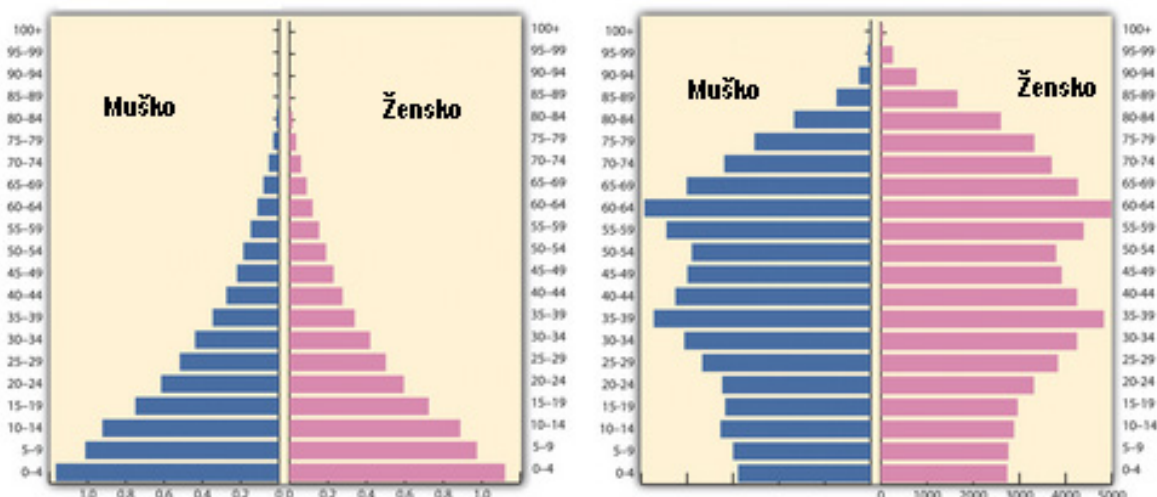

Izvor: <http://2012books.lardbucket.org/books/regional-geography-of-the-world-globalization-people-and-places/s04-03-population-and-culture.html>

U suštini, više razvijene zemlje (MDC) imaju zaobljene piramide pri vrhu s relativno malim odstupanjima u starosnim strukturama, formirajući prije „uspravan položaj“, okarakterisano piramidama C i D. S druge strane, zemlje u razvoju i nerazvijene zemlje (LDC), imaju obično populacijsku piramidu sa zaoštrenim vrhom i velikim učešćem mlađe populacije, prikazano na primjerima A i B. Za komparaciju populacijskih piramida razvijene i nerazvijene zemlje možemo se

poslužiti primjerom istih za Japan i Anglou gdje vidimo upravo navedenu različitost u strukturu populacije i razvoju.

Slika 3: Komparacija populacijske piramide Angole i Japana u 2011. godini

a) Angola

b) Japan

Izvor: <http://2012books.lardbucket.org/books/regional-geography-of-the-world-globalization-people-and-places/s04-03-population-and-culture.html>

Iz prethodne slike je vidljivo da je stopa rasta stanovništva u Angoli daleko veća usljed postojanja značajnog broja mlađe populacije od 15 godina, dok je u Japanu primjetno smanjenje stope rasta stanovništva. S druge strane, ukoliko govorimo o nivou bruto nacionalnog dohotka per capita (GNIpC), za istu godinu je u Angoli zabilježen na nivou od 3.970 \$, dok je u Japanu iznosio čak 44.130 \$!¹ Očigledno je da postoje negativne korelacione veze između broja stanovnika i nivoa ekonomskog rasta, mjereno putem GNI per capita. U prilog navedenom idu i studije provedene tokom 90ih godina, kao i novije studije, koje pokazuju da su izrazite stope rasta stanovništva, imale negativne implikacije na ekonomski status pojedinaca, ali i ukupni ekonomski rast zemalja.²

Ekonomski teret ovisnosti

Iz prethodnog poglavlja smo vidjeli da je ključna odrednica LDC zemalja visoko učešće mladih u ukupnoj strukturi stanovništva. Procjenjuje se da djeca ispod

15 godina starosti čine oko 40% stanovništva manje razvijenih zemalja, što upućuje da aktivna radna snaga u ovim zemljama, mora izdržavati dva puta više djece nego razvijenim zemljama. S druge strane, problem razvijenih zemalja se ogleda u mnogo većem učešću populacije starije od 65 godina.

I starci i djeca se često spominju kao ekonomski teret ovisnosti, u smislu njihove neproduktivnosti u ukupnoj privrednoj sferi zemlje, te stoga zahtijevaju finansijsku podršku aktivne radne snage te zemlje.³ U suštini, broj stanovnika po sebi ne predstavlja problem, nego upravo njegova struktura, pri čemu se ističe da je populacija 24 do 49 godine starosti, najproduktivniji dio radne snage, odnosno onaj dio koji najviše može doprinjeti rastu bruto domaćeg proizvoda i bruto nacionalnog dohotka. Međutim, upravo ova populacija nosi najveći teret onih kategorija koje najčešće ne učestvuju u privrednoj aktivnosti.

Koeficijent ovisnosti mladih se dobija stavljanjem u odnos broj stanovnika mladih od 15 do 65 godina starosti, a koeficijent ovisnosti starih stavljanjem u odnos broj stanovnika starijih od 65 godina sa ukupnom

1 <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD>

2 Transitions in World Population, Population Bulletin, vol. 59 No 1, March 2004. pg. 20 [dostupno na stranici: <http://www.prb.org/pdf04/transitionsin-worldpop.pdf>]

3 Todaro M.P. i Smith S.C., Ekonomski razvoj-deveto izdanje, Šahinpašić, 2006. str. 63.

populacijom od 15 do 65 godina starosti.⁴ Statistike pokazuju da opći teret ovisnosti (tj. i mladih i starih) u razvijenim zemljama predstavlja tek trećinu stanovništva, dok u slučaju LDC-a teret ovisnosti premašuje čak 45%.⁵

Iskazani koeficijent opće ovisnosti, u današnjem vremenu globalne ekonomske krize i visokih stopa nezaposlenosti, treba korigirati i za podatak o ukupnom radno aktivnom stanovništvu, odnosno stanovništvu koje ostvaruje dohotke iz svoje radne aktivnosti, jer takav podatak daje pravu sliku o ekonomskom teretu ovih kategorija. U slučaju visoko razvijenih zemalja, ovaj korigirani pokazatelj neće mnogo odstupati od općeg modela, dok u slučaju manje razvijenih zemalja zasigurno hoće. Razlozi odstupanja su: opća visoka nezaposlenost radno sposobnog stanovništva, gdje se nerijetko dešava da samo jedan član porodice radi, ali i druga krajnost izuzetno siromašnih zemalja, gdje se prakticira dječiji rad. Za razliku od nerazvijenih, zemlje u razvoju imaju najviše poteškoća sa mladima od 15 do 24 godine starosti, za koje se procjenjuje da je oko 60% nezaposleno.⁶ Zajednička odrednica jeste da u obje kategorije zemalja, rad mladih i djece biva skoro duplo manje plaćen i odvija se pod nepovoljnim radnim uvjetima, što ostavlja dugoročne posljedice na njih ali i cjelokupnu privredu.

Skrivena zamka porasta stanovništva

U situaciji slabijeg ekonomsko rasta i razvoja pojedinačnih privreda, očigledno dodatno povećanje broja stanovnika, dodatno produbljuje problem. Međutim, skrivena zamka rasta stanovništva se krije u njegovoj tendenciji da se on nastavi i nakon značajnijeg opadanja stope nataliteta, i to decenijama

4 <http://web.efzg.hr/dok/MGR/ALKA/osnove%20gospodarstva%20hrvatske/4.%20Stanovnistvo%20i%20gospodarski%20razvoj.pdf>

5 Todaro M.P. i Smith S.C., Ekonomski razvoj-deвето izdanje, Šahinpašić, 2006. str. 63.

6 <http://danas.net.hr/hrvatska/mladi-za-bacanje-kako-i-bez-rata-mozete-bit-i-izgubljena-generacija>

poslije. Ovo nastaje iz dva razloga:

- Visoke stope nataliteta se ne mogu u kraćem periodu značajno smanjiti. Socio-kulturološko obilježje datih zemalja bitno utječe na percepciju planiranja porodica, te iako vlasti pokušavaju da promjene tu sliku, trebat će vremena da zaista do promjene i dođe;
- Drugi razlog je ponovo vezan za populacijsku piramidu, naročito LDC-a. Obzirom da je u manje razvijenim zemljama značajno učešće mladih u ukupnoj strukturi, to dodatno doprinosi povećanju broja stanovnika, uz naznaku da je broj tinejdžera-roditelja daleko veći u manje razvijenim, nego u razvijenim zemljama.

Navedeni izvori ne trebaju obeshrabrivati vlasti u LDC-ima, nego biti usmjeravajuća odrednica za sprovođenje strategije kontrole fertiliteta. Naročito se naglašava potreba za obrazovanjem mladih ljudi u pogledu kontrole začeca, naročito djevojčica, obzirom da su one najslabije obrazovana kategorija u tim zemljama. Bez umanjenja fertiliteta vlasti ovih zemalja rizikuju veće multipliciranje sadašnje ukupne veličine stanovništva i time produbljenje ekonomskog tereta ovisnosti mladih.

FERTILITET I ULAGANJE U LJUDSKI KAPITAL

Stopa fertiliteta (nataliteta) je najveći izvor razlika u prirodnim migracijama stanovništva zemalja u razvoju i razvijenih zemalja. Općenito gledajući, stope fertiliteta u LDC-ima daleko nadmašuju stope u MDC-ima. Te su se razlike u značajnoj mjeri, u posljednjih 20 godina, smanjile naročito u Tajvanu, Južnoj Koreji i Singapuru, zahvaljujući brzom ekonomskom i društvenom razvoju, međutim, zemlje poput Indije, te Subsaharske i Zapadne Afrike, još uvijek pokazuju tendencije prekomjerenog rasta stanovništva.

Thomas Malthus u svom Eseju o principu

stanovništva iz 1798. godine⁷, iznio svoj model populacijske zamke, u kojem ističe da stanovništvo raste po geometrijskoj stopi, udvostručavajući se svakih 30-40 godina, pod uvjetom da ne bude kontroliran u svoj rastu. S druge strane, usljed opadanja profita na fiksni faktor zemljišta, zalihe hrane se mogu širiti po približnoj aritmetičkoj stopi. Ističući ovo, Malthus je zapravo postao ocem modernog pokreta kontrole rađanja, u cilju izbjegavanja stanja apsolutnog siromaštva, koje bi nastalo usljed ovih dvaju oprečnih struja.

Međutim, današnji mikroekonomski orijentirani ekonomisti, uglavnom odbacuju maltuzijansku teoriju u slučaju savremenih zemalja u razvoju iz sljedećih razloga:

- Ne uzimaju dovoljno u obzir ulogu i utjecaj tehnološkog napretka
- Zasnivaju se na hipotezama o makro odnosu između rasta stanovništva i prihoda po glavi stanovnika koje ne izdržavaju empirijsko testiranje
- Fokusiraju se isključivo na prihod po glavi stanovnika kao osnovnu determinantu stope rasta stanovništva

Mikroekonomski analitičari, za razliku od Malthusa, razvrstavaju determinante fertiliteta na pozitivne i negativne. U pozitivne se ubrajaju prihod domaćinstva i cijene drugih roba u odnosu na djecu (svi drugi troškovi koji bračni par stiče i bez djece), dok su negativni jačina sklonosti za robom u odnosu na djecu i neto cijena djece (razlika između očekivanih troškova – oportunitetnog troška majčinog vremena i koristi-potencijalnog prihoda djeteta i izdržavanja u starosti).

Iskazane mikroekonomske tvrdnje treba uzeti sa rezervom, obzirom da u određenim zemljama u razvoju postoji jaka suštinska psihološka i kulturna determinanta veličine porodice, gdje se prvo dvoje ili troje djece sagledava kao „potrošna“ roba, koja ne reagira na promjene cijena.⁸

7 Todaro M.P. i Smith S.C., *Ekonomski razvoj-deto* izdanje, Šahinpašić, 2006. str. 262.

8 Ibid str.269.

U takvim zemljama, analiza koristi i troškova odgajanja djeteta, prije je za očekivati za svako dodatno dijete. Međutim, ono što je zaista pokazalo pozitivne efekte u cilju smanjenja porodica jeste, poboljšanje zdravstvenih usluga, naročito novorođenčadi, jer je dokazano da su roditelji željeli da imaju što više djece u nadi da će barem neko od njih preživjeti.

U nastavku ide analiza dva najznačajnija indikatora ulaganja u ljudski kapital: obrazovanje i zdravlje.

Obrazovanje

Ulaganje u obrazovanje je najisplativija investicija svake države, svakog društva. Obrazovanje predstavlja specifičnu djelatnost, odnosno proces koji oplemenjuje ljudski faktor da bi što efikasnije davala doprinos privrednom i društvenom razvoju.⁹ Stoga, ekonomika obrazovanja ima zadatak da izvrši što bolju alokaciju društvenih troškova obrazovanja u cilju kreiranja što veće vrijednosti od istih. Faktori koji utječu na optimalnost ove alokacije su mnogobrojni, između kojih se naročito ističe broj i struktura stanovništva.

Iz pozicije savremenih uslova privređivanja potrebno je posebno ukazati na činjenicu da se značaj ljudskog faktora ne mjeri i ne izražava njegovom brojnošću, odnosno kvantitetom, nego prvenstveno njegovim kvalitativnim karakteristikama, prije svega obrazovanjem i znanjem. Taj kvalitet - bez obzira o kojoj se od naprijed pomenutih struktura stanovništva radi - izražava se u najvećoj mjeri stepenom obrazovanja i kvalifikovanosti, odnosno znanja i radnog iskustva u funkciji uspješnog ekonomskog razvoja. Potpunom afirmacijom kategorije znanja, u smislu prvorazrednog razvojnog činioca, koji istovremeno djeluje na sve ostale faktore razvoja, kompleks obrazovanja dobiva svakodnevno sve veći pa, rekli bismo, i odlučujući uticaj u procesu dolaženja do novih znanja i u

9 Bašić M., *Ekonomika javnog sektora*, Sarajevo 2004.god. str. 63

procesu njegovog širenja i primjene. Dakle, kvalitet ljudskog faktora, posebno nivo obrazovanja, kao i sposobnost rješavanja postojećih tehnoloških, ekonomskih i političkih problema, u savremenim uslovima je jedan od najvažnijih faktora ekonomskog razvoja.¹⁰

U manje razvijenim i zemljama u razvoju sa naročitom stopom rasta stanovništva, od izuzetne je važnosti ustanoviti faktore ponude i potražnje za obrazovanjem. U pogledu javnog sektora, faktori ponude se odnose na mogućnosti budžetskog finansiranja javnih škola određenih nivoa naobrazbe, dok su faktori potražnje daleko složeniji. Potražnja je u ovom domenu pod utjecajem tzv. privatnih koristi obrazovanja¹¹ koje se ogledaju ponajviše u mogućnostima zaposlenja po okončanju obrazovnog procesa. Stoga, vlasti trebaju odrediti u kojim domenima najviše postoji potražnja za radnom snagom, te stoga i definisati školska usmjerenja i nivoa naobrazbe sukladno tim potrebama. Međutim, paradoksalno, upravo u predstavljenim zemljama, terminalnim tačkama postaju škole, odnosno nivoi naobrazbe, za kojim zapravo i ne postoji tolika realna potražnja. Ovo se ponajviše dešava u slučaju visokoškolskih ustanova, koje postaju predmetom interesovanja elite, koja potom vrši pritisak na vladu za povećanjem broja istih ustanova, dok s druge strane se zanemaruju škole srednjeg nivoa obrazovanja, koje bi pružile prosjeku stanovništva da stekne kvalifikacije za pronalaženje posla. I na taj način nastaje jaz u obrazovanju stanovništva, gdje s jedne strane imamo izuzetno obrazovanu elitu i ispod prosječnu obrazovanu većinu stanovništva, što ima negativne implikacije i na ekonomski rast i na ekonomski razvoj.

Fertilitet s druge strane ima negativan utjecaj na potražnju za obrazovanjem obzirom da statistički podaci pokazuju da velike porodice

s izrazitim brojem djece, idu sistemom kvantiteta na štetu kvaliteta obrazovanja djece. Razlog ovakvog ponašanja se krije u nedostatku dovoljnih finansijskih sredstava za obrazovanjem djece, ali i računanju na njihovu poslovnu aktivnost u cilju sufinansiranja porodice, odnosno dječijim radom. Ukoliko se ulaganje u obrazovanje i dešava, obično je ono usmjereno prema dječacima, dok se ulaganje u djevojčice zanemaruje. Kao takve, djevojčice obično ne stiču dovoljno znanja u pogledu zaštite i planiranja porodice, te se otvaraju vrata „začaranoj spirali“ fertiliteta. Suprotnu od ovakve situacije, nalazimo u razvijenim zemljama koje karakterišu manje porodice sa jednim ili dvoje djece, u koje se ulaže od samog početka

Zaključujemo da bi jedan od smjerova vlada zemalja u razvoju trebao biti pružanje većih prilika za obrazovanje djece, primarnog i sekundarnog nivoa, te naročit osvrt na ulaganje obrazovanja u žensku populaciju u cilju omogućavanja njihovog aktivniranja na tržištu radne snage.

Zdravstvo

Ulaganje u zdravstvene programe je imalo direktnije korelacije sa brojem stanovništva. Poboljšanje zdravstvenih usluga je uzrokovalo smanjenje razlika u stopama mortaliteta između razvijenih i nerazvijenih zemalja. Do prije nekoliko decenija vrlo mali procenat stanovništva u LDC-ima bi mogao očekivati da doživi 50. godinu života, a razlike su nekad toliko išle da je stanovništvo MDC-a u prosjeku tri puta duže živjelo nego u nerazvijenim zemljama. Sve do nedavno zdravstveno stanje stanovništva nije bilo predmet ozbiljnijeg tretmana u ekonomskim istraživanjima. U savremenim uslovima, međutim, zdravlje ljudi se sve više tretira kao faktor sa dugoročnim dejstvom na privredni razvoj. Bez obzira na dostignti nivo društvenog i ekonomskog napretka, društveno - ekonomskog i političkog uređenja, stepena naučnog i tehnološkog razvoja, zdravlje je uvijek bilo i uvijek

10 Bahtić Sadik, „Ekonomski razvoj“ Fakultet za menadžment i poslovnu ekonomiju, Univerzitet u Travniku, Travnik, 2015.

11 Todaro M.P. i Smith S.C., Ekonomski razvoj- deveto izdanje, Šahinpašić, 2006. str. 362

će biti faktor koji se odlikuje izuzetnim i mnogostrukim uticajem na ekonomski razvoj.¹²

Ulaganje u zdravstvene programe je imalo direktnije korelacije sa brojem stanovništva. Poboljšanje zdravstvenih usluga je uzrokovalo smanjenje razlika u stopama mortaliteta između razvijenih i nerazvijenih zemalja. Do prije nekoliko decenija vrlo mali procenat stanovništva u LDC-ima bi mogao očekivati da doživi 50. godinu života, a razlike su nekad toliko išle da je stanovništvo MDC-a u prosjeku tri puta duže živjelo nego u nerazvijenim zemljama.

Također, poboljšanje zdravstvenih uvjeta je imalo pozitivnog utjecaja na smanjenje smrtnosti djece, što je doprinijelo smanjenju veličina porodica. Međutim, još uvijek postoje zemlje u kojima djeca mlađa od 5 godina umiru od bolesti za čije liječenje je potrebno tek nekoliko centi.

Nadalje, neuhranjenost još uvijek predstavlja glavni problem i uzrokom nastajanja drugih bolesti kod djece. To nam ukazuje da problem LDC-a nije toliko broj stanovnika koliko je zapravo siromaštvo.

Ipak treba istaći da visok fertilitet, naročito u zemljama Subsaharske Afrike, koji nastaje pod utjecajem društvenih pritisaka na mlade djevojčice da što prije zatrudne, škodi kako njihovom, tako i zdravlju djeteta.

Povećavaju se zdravstveni rizici vezani za trudnoću, te u slučaju malih vremenskih razmaka između porođaja, dolazi do umanjena porođajne mase novorođenčadi i povećanja stope mortaliteta.¹³

Apel na poboljšanje zdravstvenih uvjeta ne ide isključivo u smjeru smanjenja smrtnosti djece i odraslih, nego i u cilju povećanja produktivnosti radno sposobnog stanovništva. Studije pokazuju da zdravi ljudi u prosjeku zarađuju veće plate, pa tako npr. dnevna nadnica u Obali Slonovače je za zdravije muškarce za 19% viša nego za one čije

12 Bahtić Sadik, „Ekonomski razvoj“ Fakultet za menadžment i poslovnu ekonomiju, Univerzitet u Travniku, Travnik, 2015.

13 Bahtić Sadik, „Ekonomski razvoj“ Fakultet za menadžment i poslovnu ekonomiju, Univerzitet u Travniku, Travnik, 2015.

je zdravlje narušeno.¹⁴ Slične rezultate je pokazala studija provedena u Bangladešu, kojom se potvrđuje da je zdravijim radnicima omogućeno zapošljavanje na bolje plaćenim radnim mjestima. Više plaćeni radnici su u nerazvijenim zemljama daleko više motivisani za stvaranje dodatne vrijednosti doprinoseći većem ekonomskom razvoju. Zaključujemo da je ulaganje u zdravstvene programe jedan od najefikasnijih metoda upravljanja populacijskim brojem ali i njegovom sveopćom efikasnošću.

CILJEVI PREMA KONSENZUSU

O posljedicama visokog fertiliteta ne postoji jedinstveno mišljenje. Jedna grupa ekonomista gleda na rast stanovništva kao pozitivnu pojavu, te unutar ovog smjera može iskristalizirati tri glavna argumenta i to:¹⁵

1. Problem nije rast stanovništva nego druga pitanja
2. Rast stanovništva je lažni problem, namjerno stvoren od strane dominantnih agencija i institucija bogatih zemalja, kako bi zadržale manje razvijene zemlje u njihovom nerazvijenom stadiju
3. Za mnoge zemlje i regije u razvoju rast stanovništva je zapravo poželjan.

Suština ovog smjera se ogleda u razmatranju da su u LDC-ima, daleko veći problem njihova nerazvijenost, podređenost žena, nepravilna alokacija ljudi, pri čemu najveći dio stanovništva se nalazi u ruralnim područjima, odvojenim od ostatka svijeta, itd. Zatim, zagovornici ističu da su i sadašnje MDC imale fazu izrazito visoke stope rasta stanovništva, koja je imala pozitivne implikacije na njihov ekonomski rast. Iskoristivost velikog broja stanovnika u cilju ekonomskog rasta vidimo u slučaju Kine, gdje se višak radne snage iskoristio u smjeru

14 Todaro M.P. i Smith S.C., Ekonomski razvoj- deveto izdanje, Šahinpašić, 2006. str. 382.

15 Todaro M.P. i Smith S.C., Ekonomski razvoj- deveto izdanje, Šahinpašić, 2006. str. 271.

smanjenja troška rada, što je dovelo do veće konkurentnosti cijena njihovih proizvoda na svjetskom tržištu. Također, mnoge zemlje tropske Afrike i Južne Amerike, još uvijek nisu dovoljno obrađene u poljoprivredne, usljed nedovoljnog broja ljudi.

Druga struja analitičara gleda na ovu pojavu s negativnim predznakom, ističući sljedeće argumente:¹⁶

1. Ekstremni argument: Stanovništvo i globalna kriza
2. Teoretski argument: Siromaštvo-populacijski ciklus siromaštva i potreba za programima planiranja porodice
3. Empirijski argumenti

Predstavnici ove struje ističu da je osnovni uzrok siromaštva, niski nivoa života, slabe prehrane i zdravlja, propadanja okoliša kao i velikog niza drugih društvenih problema, neograničeno povećanje stanovništva. Naglašavaju da povećanje broja stanovnika naročito pogađa siromašne porodice, koje usljed opadanja nivoa dohotka, te nedovoljnih mjera zaštite vlade u pogledu zdravstva i obrazovanja, ne mogu obezbijediti djeci kvalitetan život. U ovakvoj situaciji, nerijetko se dešava da porodice napuštaju domovinu i odlaze u razvijene zemlje u cilju pronalaska boljih životnih uvjeta. Predstavljene migracije prelaze granice zemalja u razvoju i postaju globalnim problemom, budući da dolazi do nagomilavanja radne snage u razvijenim zemljama, te kreiranja socijalnih problema.

Međutim i pored istaknutih razlika u mišljenjima, u prošlom stoljeću je ipak došlo do konsenzusa po pitanju rasta stanovništva koji je najbolje opisao Robert Cassen u *Population Policy: A New Consensus*:¹⁷

Nakon decenija kontroverzi oko pitanja demografske politike postoji novi međunarodni konsenzus između industrijskih i zemalja u razvoju da bi pojedinci, zemlje i čitav svijet bili bogatiji kada bi stanovništvo raslo sporije. Posljedice

brzo rasta stanovništva ne bi trebale biti preuveličavane niti minimizirane.

Zaključuje se da rast stanovništva nije uzrok, nego posljedica niskog nivoa života, krupnih nejednakosti ili ograničenih sloboda izbora, naročito žena. Međutim, sa dodatnim rastom ovi problemi se samo uvećavaju, te je stoga neophodno ograničiti svjetsku populaciju, u cilju njenog sporijeg povećanja.

ZAKLJUČAK

Opći zaključak rada je taj da utjecaj porasta stanovništva na ekonomski razvoj je veoma važan. Također, zaključili smo da je rast stanovništva u prethodnih nekoliko decenija tekao brže od ekonomskog rasta i razvoja pojedinačnih zemalja što je značajno doprinjelo nerazvijenosti i opadanju nivoa dohodaka i samim tim povećanju siromaštva. Iako nema apsolutno jedinstvenog stanovišta po pitanju utjecaja rasta stanovništva na ekonomski razvoj, konsenzus koji je usvojen od dvije oprečne struje mišljenja nalaže da rast stanovništva nije uzrok nego posljedica koja dodatno produbljuje problem nerazvijenosti, te rast stanovništva stoga treba teći opadajućom stopom rasta.

Historijski gledajući stopa rasta stanovništva je imala opadajući trend, zahvaljujući programima razvijenih zemalja usmjerenim prema nerazvijenim, naročito u pogledu edukacije mladih. Također poboljšanje zdravstvenih uvjeta je imalo pozitivno dejstvo na smanjenje veličina porodica.

Ono što se preporučuje zemljama u razvoju jeste da ulažu u programe osnaživanja žena i unaprijeđenja njihovog političkog, ekonomskog i društvenog statusa, obzirom da će isti imati utjecaja na smanjenje fertiliteta. Zemlje koje ne budu obraćale pažnju na ovaj problem, programima proširenja broja obrazovnih i zdravstvenih institucija, neće postići velike rezultate, nego će umjesto toga imati samo društvene troškove održavanja istih.

¹⁶ Ibid str. 277.

¹⁷ Todaro M.P. i Smith S.C., *Ekonomski razvoj*-deveto izdanje, Šahinpašić, 2006. str 277.

LITERATURA

- [4] Bahtić dr. Sadik, „Ekonomski razvoj“ Fakultet za menadžment i poslovnu ekonomiju, Univerzitet u Travniku, Travnik, 2015.
- [5] Bašić M., Ekonomika javnog sektora, Sarajevo 2004.god.
- [6] Todaro M.P. i Smith S.C., Ekonomski razvoj-deveto izdanje, Šahinpašić, 2006. god.
- [7] Transitions in World Population, Population Bulletin, vol. 59 No 1, March 2004. pg. 20 [dostupno na stranici: <http://www.prb.org/pdf04/transitionsinworldpop.pdf>]
- [8] <http://danas.net.hr/hrvatska/mladi-za-bacanje-kako-i-bez-rata-mozete-biti-izgubljena-generacija>
- [9] <http://web.efzg.hr/dok/MGR/ALKA/osnove%20gospodarstva%20hrvatske/4.%20Stanovnistvo%20i%20gospodarski%20razvoj.pdf>
- [10] <http://2012books.lardbucket.org/books/regional-geography-of-the-world-globalization-people-and-places/s04-03-population-and-culture.html>
- [11] <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD>
- [12] <http://www.un.org/popin/unfpa/pubs/econmeet/sect7.html>